

WOJSKOWE CENTRUM EDUKACJI OBYWATELSKIEJ
WOJSKOWE BIURO BADAŃ SPOŁECZNYCH

**BEZPIECZEŃSTWO
OBRONNOŚĆ
SOCJOLOGIA**

BIULETYN NR 1

Warszawa, kwiecień 2014

Spis treści

Katarzyna Gronek

*Konsekwencje wynikające z przystąpienia Polski do NATO
w ocenie środowiska wojskowego* 3

Marcin Sińczuch

Młodzież o wojsku – refleksje z perspektywy dwóch rocznic..... 22

Piotr Toczyski

Potoczne wyobrażenia Polaków o światowym pokoju i trzeciej wojnie..... 33

Aleksandra Skrabacz

15 lat Polski w NATO – bilans zysków i strat w oczach polskiego społeczeństwa..... 38

Potoczne wyobrażenia Polaków o światowym pokoju i trzeciej wojnie

Celem tekstu jest zaprezentowanie, obecnych już wcześniej w różnych raportach, wyników badań społecznych na temat wyobrażonych przewidywań wojny i pokoju. Uzyskane technikami ankietowymi poniższe wyniki odnoszą się więc do potocznych wyobrażeń mieszkańców Polski na temat pokoju światowego.

Wprowadzenie: przed i po roku 2000

Dane ilustrują wzrost przewidywań wybuchu wojny światowej w momentach, gdy toczy się wojna bądź następują akty terroru. Rosną wówczas przewidywania eskalacji konfliktu do skali światowej. Tym samym już w pierwszym roku dwudziestego pierwszego wieku 65% Polaków bało się – a precyzyjniej: zapewne bało się – o pokój światowy. „Zapewne” obniża pewność odczytania udzielanych ankietom odpowiedzi jako strachu lub lęku, gdyż pytania sondażowe, które zostaną dalej przytoczone, brzmią neutralnie. Dotyczą tego, co respondent sądzi, a nie tego, co odczuwa. Z kolei pierwszy rok trzeciego tysiąclecia został zaakcentowany, bo odznacza się tą właściwością, iż we wcześniejszym badaniu, przeprowadzonym nieco ponad trzy dekady wcześniej, pytano Polaków o przewidywania wojny i pokoju właśnie na przełomie tysiącleci – w „roku 2000”. Była to wówczas istotna cezura i chyba horyzont zbiorowej wyobraźni. Pytanie brzmiało wtedy (inaczej niż w latach dziewięćdziesiątych dwudziestego wieku i w roku 2001): „Jaką przewiduje Pan(i) sytuację na świecie, jeśli idzie o wojnę lub pokój i rozbrojenie w okolicach roku 2000?”¹.

Medialny oddźwięk na pytania o wojnę

Współcześnie badania tego rodzaju – gdy są upublicznione – wywołują duży medialny oddźwięk. Można by spodziewać się, że postawienie publicznie takiego zagadnienia nie

¹ Konwicka T., Kurczewski J., Lutyk A., Mycielska D., *Obraz świata w roku 2000. Raport wstępny na podstawie badania z roku 1967*. Warszawa 1969, Ośrodek Badania Opinii Publicznej i Studiów Programowych.

przeszłoby bez echa, podobnie jak stało się to z badaniem będącym po części inspiracją do zajęcia się tematem zakreślonym w tytule tego tekstu. W rzeczonym badaniu pracownia Millward Brown, realizując wywiady telefoniczne na reprezentatywnej próbie 1004 dorosłych Polaków, uzyskała żywo dyskutowany wynik: życie za kraj oddałoby – według własnych wyobrażeń z chwili telefonu od ankietera – ponad 43% ankietowanych. Pytanie, w pełnym brzmieniu, było następujące: „W czasie debaty sejmowej poświęconej Ukrainie padały pytania o gotowość Polaków do poświęceń dla dobra kraju w przypadku zagrożenia. Proszę powiedzieć czy Pan(i) osobiście był(a)by gotowy(a) do poświęcenia oznaczającego ryzyko utraty Pana(i) życia lub zdrowia?”². Negatywne odpowiedzi stanowią 21% wskazań na „zdecydowanie nie” i 28% wskazań na „raczej nie”. Natomiast 26% respondentów odpowiedziało „raczej tak”, a 17% – „zdecydowanie tak”. 7% stwierdziło, że nie wie bądź że trudno im na tak postawione pytanie odpowiedzieć.

Póki co owemu podanemu do publicznej wiadomości wynikowi, dzielącemu respondentów na dwie niemal równoliczne zbiorowości, nie towarzyszy ujawnienie struktury odpowiedzi w różnych grupach socjo-demograficznych czy psychograficznych. Nie wiadomo więc, kto deklaruował, że chce się poświęcić, a kto przeciwnie. Zauważyli już ten brak liderzy opinii, którzy chcieliby dowiedzieć się choćby o zaobserwowane różnice pomiędzy płciami w skłonności do udzielenia takiej bądź innej odpowiedzi³. Niezależnie od tego braku niektórzy krytykują też niestosowność pytań⁴. Nie było dotąd natomiast głosu zgłębiającego fakt zadania pytań telefonicznie – toteż jedynie treść bodźca ankietowego, nie zaś sposób doboru próby czy technika realizacji, okazuje się dla przywołanych wyżej autorek bulwersująca.

Skoro tak, to sondaż ten ma istotną zaletę, będącą właściwością większości sondaży: skłania do dalszych pytań. Pytaniem takim jest na przykład: dlaczego pozostali ankietowani nie złożyli owej deklaracji? Deklaracji – nadmierny – aż do chwili wymagalności „pustej”: za którą bodaj od czasu wojny obronnej 1939 roku nie szły w Polsce oczekiwania co do zachowań ją uwiarygodniających. Tu ujawnia się przestrzeń raczej dla badacza prowadzącego pogłębione wywiady, a nie sondaż – może też dla reportera, który nieraz szybciej niż badacz potrafi zgłębić wycinki rzeczywistości społecznej.

² Sondaż: *Nie wszyscy gotowi do poświęceń dla kraju*, 7 marca 2014, <<http://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/sondaz-nie-wszyscy-gotowi-do-poswiecen-dla-kraju,405326.html>>.

³ Ostalowska L. *Cudza krew*, „Gazeta Wyborcza” – „Duży Format”, 20 marca 2014, <http://wyborcza.pl/duzyformat/1,136811,15646897,Cudza_krew.html>.

⁴ Por. Dunin K. *Umrzec - ale po co?* 11 marca 2014, http://wyborcza.pl/politykaekstra/1,136827,15607660,Umrzec_ale_po_co_.html ; *Jaka jest prawda o polskim patriotyzmie?*, 11 marca 2014, <<http://www.polskieradio.pl/9/302/Artykul/1073118,Jaka-jest-prawda-o-polskim-patriotyzmie>>.

Niektórzy publicyści dają odpowiedź i bez dalszych badań. Można ich hipotezę zreferować następująco: motywację do bronięcia państwa zmniejsza to, że w obecnej postaci nie odpowiada ono oczekiwaniom pytanych. Tę właśnie sugestię, iż ów dzielący Polaków wynik może być powodowany niezadowoleniem z państwa, wygłosił socjolog w audycji radiowej: „Być może dlatego, że to państwo im [respondentom] niczego nie daje, natomiast daje na przykład na armię”⁵.

Powyższa dyskusja zogniskowana wokół dwóch kwestii (po pierwsze: o co wypada w sondażach pytać; po drugie: czy wyniki nie są artefaktami?) może więc być rozwojowa. Nie zgłębiam jej tu jednak dalej, traktując wyłącznie jako tło dla innych sondaży o wyobrażeniach zagrożenia wojną. Spoglądając bowiem na ich wyniki, można by wręcz powiedzieć, że badacze społeczni byli już o krok dalej w rozważaniach podobnych do tych, które stały się w 2014 r. przedmiotem ożywionej dyskusji. Otóż badacze nie mieli na przykład oporów przed pytaniem respondentów o trzecią wojnę światową.

O trzeciej wojnie światowej w badaniach społecznych z lat 1960., 1990. i 2000.

W 1967 r. na zamówienie Instytutu Pokoju UNESCO z Oslo wyposażeni przez polski zespół badawczy ankieterzy pytali Polaków o ich przewidywania na temat wojny i pokoju⁶. W ciągu mających nadejść wówczas 20 lat (czyli, orientacyjnie, do 1987 r.) 23% Polaków z ankietowanej zbiorowości (mężczyzn w wieku 16-40 lat) przewidywało wybuch wojny światowej. Ankieterzy pytali też o symboliczny i dość wówczas odległy „rok 2000”. Światowej wojny w – jak to nazwano w założeniu pytania – „okolicach” owego roku spodziewało się już tylko 6% ankietowanych. Mimo to badacze zaprojektowali ankietę tak, że pozyskiwane przez ankieterów odpowiedzi ujawniły wyobrażenie swoistej „antyutopii”: „Co według Pana / Pani przyniosłaby naszemu krajowi następna wojna światowa?”. 44% powiedziało: „całkowitą zagładę”, 33% – „niepowetowane straty”, 12% – „straty ciężkie wprawdzie, ale do odrobienia”, a 3% – „niezbyt ciężkie straty”⁷.

Kwerenda publicznie dostępnych wyników badań społecznych realizowanych przez polskie instytuty badania rynku i opinii sugeruje, że takie badania we względnie spokojnych

⁵ Wypowiedź M. Gduli w audycji 3 Programu Polskiego Radia, 12 marca 2014, *Zachód uzna niepodległość Krymu?*, <<http://www.polskieradio.pl/9/713/Artykul/1073358,Zachod-uzna-niepodleglosc-Krymu-Stosujemy-moralnosc-Kalego>>.

⁶ Konwicka T., Kurczewski J., Lutyk A., Mycielska D., *Obraz świata w roku 2000. Raport wstępny na podstawie badania z roku 1967*. Warszawa 1969, Ośrodek Badania Opinii Publicznej i Studiów Programowych.

⁷ Tamże.

czasach prowadzi się chyba rzadko. Można by sądzić, że dopiero w styczniu 1995 r. badacze sprawdzili potoczne wyobrażenie o przewidywaniu ewentualnej nowej wojny światowej, tym razem na reprezentatywnej próbie losowej. 47% Polaków sądziło wówczas, że „toczący się w Czeczenii konflikt zbrojny może stanowić zagrożenie dla pokoju światowego”⁸. W styczniu 2000 r., podczas kolejnej wojny w Czeczenii, groźbę tę widziało 49% Polaków⁹.

Ale przez pięć lat odsetek przewidujących wojnę nie tkwił w miejscu. Już we wrześniu 1995 r. – w czwartym roku wojny w Bośni, po lipcowej masakrze w Srebrenicy i sierpniowym ostrzale Sarajewa, kiedy z kolei rozpoczęła się reakcja NATO, 55% Polaków sądziło, że „toczący się w Bośni konflikt zbrojny może stanowić zagrożenie dla pokoju światowego”¹⁰.

W marcu 1999 r. NATO bombardowało Jugosławię, by wymusić zaprzestanie czystek etnicznych dokonywanych w Kosowie, a 56% Polaków sądziło, że „wydarzenia w Kosowie raczej mogą doprowadzić do wojny światowej”¹¹. Do maja 1999 r., kiedy naloty wciąż trwały, już 64% Polaków spodziewało się konfliktu światowego. W czerwcu 1999 r. naloty ustały, a do Kosowa wkroczyły siły pokojowe NATO. 34% Polaków wciąż uważało, że może dojść do wojny światowej¹². Ale wtedy odsetek odpowiedzi „raczej nie” już przewyższał o kilkanaście pkt. proc. odsetek odpowiedzi „raczej tak” (jak widać, o jednoznaczne „tak” lub „nie” ankieterzy zazwyczaj w referowanych tu badaniach nie pytają).

Pytanie o zagrożenie dla pokoju światowego wróciło jeszcze jeden raz, po atakach na World Trade Center i Pentagon. Przez cztery dni, między 13 i 16 września 2001 r., wysłani przez badaczy ankieterzy pytali ponad 1200 dorosłych Polaków (tym razem, co warto odnotować, wylosowanych z bazy adresów a nie, jak w poprzednio referowanych badaniach, z bazy PESEL – bazy obywateli): „Jak Pan / Pani sądzi, czy wydarzenia w USA mogą doprowadzić do wojny światowej czy też nie?”¹³. 65% ankietowanych, czyli więcej niż w którymkolwiek z wcześniejszych pomiarów, odpowiedziało: „raczej tak”. 22 proc.: „raczej nie”. Pozostałym było „trudno powiedzieć”¹⁴.

Zderzenie powyższych wyników badań sondażowych z przewidywaniami z 1967 r. jest sugestywne w rozdzwisku między bieżącymi niepokojami i bardziej odległym wyobrażeniem

⁸ Strzeszewski M., *Polacy wobec wojny w Czeczenii*, Warszawa 2001: Centrum Badania Opinii Społecznej.

⁹ Tamże.

¹⁰ *Polacy o konflikcie w Bośni*, Warszawa 1995: Centrum Badania Opinii Społecznej.

¹¹ Strzeszewski M., *Polacy o sytuacji w Kosowie po zaprzestaniu bombardowań*, Warszawa 1999: Centrum Badania Opinii Społecznej.

¹² Tamże.

¹³ Strzeszewski M., *Czy Polsce zagraża terroryzm?*, Warszawa 2001: Centrum Badania Opinii Społecznej.

¹⁴ Tamże.

przyszłego – wieczystego? – pokoju. Można by wręcz, zamiast podsumowania, sformułować pewną hipotetyczną myśl na ten właśnie temat. Otóż gdyby w 2000 r. spytać Polaków o – powiedzmy – „rok 2050”, to pewnie nie mówiliby o wojnie. Ale mniej czy bardziej uzasadniona niepewność (czy może nawet lęk) o pokój światowy towarzyszy zapewne nielicznej części społeczeństwa na co dzień. Natomiast z pewną powtarzalnością od czasu do czasu, z dynamiką bliską dynamice toczącego się w danej chwili konfliktu zbrojnego angażującego Europę lub Amerykę, niepewność ta obejmuje swoim zasięgiem większość.

Bibliografia:

Dunin K. *Umrzeć – ale po co?* Gazeta Wyborcza, 11 marca 2014, <http://wyborcza.pl/politykaekstra/1,136827,15607660,Umrzec__ale_po_co_.html>; Jaka jest prawda o polskim patriotyzmie?, 11 marca 2014, <<http://www.polskieradio.pl/9/302/Artykul/1073118,Jaka-jest-prawda-o-polskim-patriotyzmie>>.

Konwicka T., Kurczewski J., Lutyk A., Mycielska D., *Obraz świata w roku 2000. Raport wstępny na podstawie badania z roku 1967*. Warszawa 1969, Ośrodek Badania Opinii Publicznej i Studiów Programowych.

Ostałowska L. *Cudza krew*, „Gazeta Wyborcza” – „Duży Format”, 20 marca 2014, http://wyborcza.pl/duzyformat/1,136811,15646897,Cudza_krew.html.

Polacy o konflikcie w Bośni, Warszawa 1995: Centrum Badania Opinii Społecznej.

Sondaż: Nie wszyscy gotowi do poświęceń dla kraju, 7 marca 2014, <<http://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/sondaz-nie-wszyscy-gotowi-do-poswiecen-dla-kraju,405326.html>>.

Strzeszewski M., *Czy Polsce zagraża terroryzm?*, Warszawa 2001: Centrum Badania Opinii Społecznej.

Strzeszewski M., *Polacy o sytuacji w Kosowie po zaprzestaniu bombardowań*, Warszawa 1999: Centrum Badania Opinii Społecznej.

Strzeszewski M., *Polacy wobec wojny w Czeczenii*, Warszawa 2001: Centrum Badania Opinii Społecznej.

Zachód uzna niepodległość Krymu?, 3 Program Polskiego Radia, 12 marca 2014, <<http://www.polskieradio.pl/9/713/Artykul/1073358,Zachod-uzna-niepodleglosc-Krymu-Stosujemy-moralnosc-Kalego>>.

Dr Piotr Toczyski jest adiunktem w Instytucie Filozofii i Socjologii APS oraz głównym specjalistą ds. badań w Ośrodku Przetwarzania Informacji – Państwowym Instytucie Badawczym. Niedawno opublikował książkę *Jak mit jednoczy Europę?* (Collegium Civitas Press, 2013).

WOJSKOWE CENTRUM
EDUKACJI OBYWATELSKIEJ

00-909 Warszawa 60
tel.: 22 687-25-00, CA MON: 872-500, fax.: 22 687-25-06
e-mail: wceo@wp.mil.pl
www.wceo.com.pl